

VAJE V PESNIŠKEM IZRAŽANJU

V šolah navajamo učence predvsem na stvarno poročanje, malo pa jih privajamo na pesniško izražanje, to je izražanje, pri katerem se poudarjeno pojavljajo posebne oblikovne značilnosti. Pesništvo učencem približujemo z razlaganjem pesmi naših klasikov, zanemarjamo pa možnost, da bi učenci na aktiven način, z lastnim pesnjenjem, spoznavali vrednost poezije. V pouk se da vključiti različne pesniške vaje: od preprostih vaj, ki spominjajo na družabne igre, do težkih vaj, ki zahtevajo veliko iznajdljivosti in dobrega okusa. Preizkušal sem pesniške vaje z učenci osnovne šole Riharda Jakopiča v Ljubljani, zlasti s člani literarnega krožka, ki izdajajo časopis Mlada setev.

Zelo enostavne in zabavne so vaje *rimanj*. Pri njih se lahko naslonimo na otrokom dobro znane zbadljivke in napeljevanja:

France bance iz Ribence

dela lonce, piskrce.

Reci šivanka!

Šivanka.

Tvoja mati je pijanka.

Na osnovi teh zgledov sestavljajo učenci nove verze. Radi se igrajo z imeni, ki so sedaj v navadi:

Simona — limona.

Lučka je res zvita bučka.

Marjan opolnoči v gatah srake lovi.

Pišem se Šijanec

in sem droben kot piščanec.

Reci piškot!

Piškot.

Tvoj oče je falot.

5. razred

Prav nič težko tudi ni iskanje rim na -i, -o itd. Včasih nastanejo na ta način prav zanimive kitice:

Boris okoli hiše drvi,

mama za njim leti,

ga dohiti, ulovi,

k frizerju napodi,

pri frizerju skalp zgubi,

potem joče tri dni in tri noči.

Janez Rugelj, 5. razred

Tudi *parodiranje* je učencem znano. Pisatelj Pavle Zidar je vključil v svojo povest *Pišem knjigo takšnole šolarsko duhovitost*:

*Za uk si prebrisane glave
pa...*

Igor mu je šepnil svojo misel.

... pa trapast in trd ko kanon...

S sestavljanjem parodij pridejo učencem na zelo naraven način v zavest razni metrični vzorci. Pesmi najraje presajajo v šolsko okolje ali jih dopolnjujejo z raznimi anahronizmi:

Bojevniška

*Se Boris tŕdo zaleti,
se Marjan grozno ujezi,
že Borisa za vrat drži,
močno drži in ne spusti,
sošolci prineso vodé
polijejo jo na glavé,
pustila sta potem prepir
in nekaj časa dala mir.*

Bojan Fajon, 6. razred

Moje sprič'valo

*Ne petke ne štirke
v sprič'valu ne bo,
dovolj bo le cvekov,
joj, to bo hudo.*

Zlatka Stegu, 8. razred

Včasih učenci ne začutijo dobro ritma pesmi. Najbolje jim ga približamo s tem, da med recitiranjem udarjajo po šolskih klopeh. Tudi z grafičnimi shemami jim lahko pokažemo, kje ritem njihovih parodij šepa ali kje bi bilo potrebno vstaviti mašilo, npr.:

*Se Boris - zaleti,
se Marjan - ujezi.*

Da bi bili zadovoljni tudi učenci, ki jim rimanje in parodiranje ne gre, *preobliskujemo primerne pesmi v prozne sestavke*. Vendar moram priznati, da s šolarskimi parafrazami in interpretacijami pesmi nisem imel posebnega uspeha; pač pa sem nabral mnogo domiselnih razširitev, razmišljanj, scenarijev, ilustracij, ki so nastali na osnovi pesmi. Oglejmo si, kako si je učenec zamislil filmsko upodobitev Murnove pesmi:

Sneg

Pred nami je pot, na levi smrekov gozd, na desni vasica. Nad vasico so visoke zasnežene gore. Po zraku se vrtinčijo snežinke. Zaslišijo se kraguljčki. Po poti pridrvijo sani s parom rjavih konj. Na saneh se pelje vesela družba. Kraguljčki počasi potihnejo in sani se manjšajo in manjšajo. Kot drobna pikica izginejo za prvimi hišami v vasici. Pozna se le še sneg za njimi. Sneg pada v čedalje večjih kosmih in jo prekriva.

Igor Grlicarev, 7. razred

Po študiju elementov pesniške govorice lahko preidemo k *sestavljanju izvirnih pesmi*. Dati idejo za pesem je težje, kot si je izmisliti naslov za prozni sestavek. Tema mora dopuščati večjo prostost kot pri prozi; brez teme pa tudi ne gre, ker se učenci sploh ne znajo lotiti dela. Dogovorimo se takole: napisali bomo prilož-

nostno pesem za novo leto, za zaključek šolskega leta, za v album; zložili bomo pesem o jeseni, zimi, potovanju; sestavili bomo posmehljivo pesem o kakem sošolcu, učitelju. Še skoraj bolje pa je, da damo mladim pesnikom za vzpodbudo začetni verz, anaforo, apostrofo, akrostihon, refren: Vnel se je prepir . . . , Ptička je na okno priletela . . . , Zakaj . . . , Kdaj . . . , Kam . . . Uspeh je boljši, če izkoristimo priložnost, npr. jutranje sonce, prvi sneg, pričakovanje praznikov ipd. Pesem seveda ne steče gladko: ima nečiste rime, ritmične spodrsaljaje, pesniška ideja se izgublja sredi banalnih in neizvirnih zamisli. Treba jo je večkrat na glas brati, ugotavljati njene slabosti in iskati novih možnosti. Preberimo nekaj najboljših pesmi, ki so nastale pri takem delu:

Večer ob morju

*Sonce je zatonilo v morje,
luna je priplavala na obzorje,
gleda, gleda, narahlo mežika,
v vodi se njena podoba svetlika,
v travi pa čriček čirika,
pravi mi: čri, čri, čri, čri,
pusti zdaj svoje skrbi,
glej v naravo, tu jih ni.*

Ava Lokošek, 7. razred

Zakaj?

*Zakaj je svet tako zamotan,
zakaj živeti je težko,
zakaj življenje teče mimo,
kot da ne živimo?*

*Zakaj nam smrt stoji ob strani,
zakaj rodimo se mi vsi,
zakaj v ljubezni še prerani
preživljamo nesrečne dni?*

Zdenka Slabe, 8. razred

Rimanje učence mnogokrat zavede v zelo nenavadne miselne skoke, npr. *sošolec je bil vprašan, kaj je storil turški Hasan*. V nerimanih pesmih dobimo dostikrat čistejšo lirsko razpoloženje kot v rimanih. Posebno študij metaforike ali neglagolskih stavkov je lahko pobuda za sestavljanje nerimanih pesmi. Učenka je dobila navdih za tole pesem pri Kosovelovem Potovanju, vendar se mi zdi njena pesem zadosti originalna:

Na železniški postaji

*Dolgi, nepregledni tiri
na sever, na jug,
s kretnicami in brez njih.
Ob tirih stara postaja —
siva, turobna hiša
z velikimi okni.*

*V čakalnici,
ob blagajniškem okencu
in na peronu
potniki
s kovčki, torbami in cekarji
nestrpnost čakajo na vlak.*

Tosja Pušenjak, 7. razred

Veliko veselja vzbudi sestavljanje *pesniške lepljenke*. Učenci so ponosni nanjo, ker imajo vsi delež pri njej. Postopek je takle: učitelj si izmisli začetek in konec pesmi, učenci si izmišljajo vmesno gradivo, zapisnikar ga zapisuje na lističe, najbolj nadarjen učenec pa potem odbere gradivo in ga uredi. Za pesem *Moji najljubši zvoki* sem učencem predložil naslednji okvir:

*Mnogi ljudje imajo radi mir in tišino,
jaz pa imam rad zvoke*

...

Rad imam vse te hrupne in tihe zvoke.

Na osnovi tega je nastala tale bogata pesem o zvokih, sredi katerih živijo mestni otroci:

Moji najljubši zvoki

Mnogi ljudje imajo radi mir in tišino,	zvonjenje telefona,
jaz pa imam rad zvoke,	brnenje helikopterja nad mestom,
hrupne in tihe,	topot korakov po tlaku,
sovražne in prijateljske:	pisk odhajajoče lokomotive,
vrišč otrok, ki se podijo iz šole,	udarce vesel ob vodo,
vžig motorjev,	cvrčanje murna na travniku,
svarilno hupanje avtomobilov,	žvrgolenje ptička v grmu,
tiktakanje stenske ure,	lajež razigranega psa,
klokotanje vode,	vršanje vetra v gozdu,
šeštenje časopisnega papirja,	nevihto in grom.
praskanje nalivnega peresa,	Rad imam vse te hrupne in tihe zvoke.
jok dojenčka,	

8. razred

Tudi ritmična proza učencem ne sme ostati skrivnost. Pri nas jo najlažje predstavimo tako, da odlomek iz Cankarjevega dela prepisemo v verzni obliki:

Nič ne maram,	razbojniki so;
da bi trpel kdo krivico zaradi Jerneja.	ni hiša pravice,
Ampak razložil bom,	hiša hinavščine je,
bom tožil:	z lažjo in hudodelstvom so jo oskrunili.
niso pravični sodniki,	

To vzpodbudi učence, da začnejo paziti na ritmično vrednost svojih stavkov. V naslednjem sestavku je učenka s paralelnimi stavki in nežno metaforiko zelo prizadeto prikazala svojo stisko ob odločanju za poklic:

Kam?

Zadnjikrat nam je zazvonil zvonec na tej šoli. Pred nami so se odprla vrata v svet. Stojimo na pragu. Kam naj gremo? Naprej? Da, poti nazaj ni več.

V daljavi se svetijo lučke. Vabijo nas k sebi. Podobne so si, pa je vendar vsaka drugačna. Najbolj se svetlika luč, do katere je najdaljša pot. Odločila sem se, da krenem po tej prašni in s trnjem obdani cesti. Dolga pot je pred mano, vendar jaz grem in se ne bom ustavila. Ne, nikdar se ne bom ustavila, dokler ne bom prišla do tiste svetle lučke. To je moja prihodnost, o kateri sanjam. Vsa je zavita v pajčolan. Ničesar ne vidim. Premišlujem o njej. Zaključka pa ni. Kaj bo z menoj? Kako naj vem?

Marjanca Golobič, 8. razred

Najbrž marsikateri učitelj materinščine še vedno ne bo verjel, da bi bili tudi njegovi otroci sposobni pesniti. Pri frontalnem pouku bi bilo res težko uvajati pesniško izražanje v šole, pri skupinskem pouku, v okviru literarnih krožkov pa to ni tako težko. Presenetljivo se mi zdi, da se s pesništvom pogostokrat ukvarjajo celo taki šolarji, ki jim pravopis povzroča velike težave.

Vnema pripelje marsikakega učenca tudi do plagiata; navadno to sošolci prej opazijo kot učitelj, ker učenci berejo precej iste knjige in časopise. Vsekakor aktiven pristop k svetu poezije učence zelo razgiba; seveda bi bilo preveč zaneseno, če bi kdo mislil, da bodo na ta način množično nastajale umetnine, dobrih pesmi je med izdelki malo; vendar ta metoda pripravi učence k dokaj intenzivnemu razmišljanju o izraznih možnostih in prispeva k izboljševanju njihovega izražanja.

Literatura: Paul S. Anderson, *Language Skills in Elementary Education*, New York 1964, str. 347—356; Milan Dolgan, *Priprave in rezultati dveh dramatizacij*, Ljubljana 1962, str. 44—46; Berta Golob, *Interpretacije poezije*, JIS 1963/64; Joža Mahnič, *Slovstvena vzgoja v nižji*, JIS 1956/57; Martina Sircelj, *Otroška literarna kreativnost v slovenskem mladinskem tisku*, *Otrok* in knjiga 1972; Stjepko Težak, *Literarne, novinarske, recitatorske i srodne družine*, Zagreb 1971.

Varja Cvetko

Filozofska fakulteta v Ljubljani

CVET

(Poskus pomenske analize)

V slovenščini je beseda *cvet* izpričana v številnih pomenih. Nekaterih med njimi sploh ne srečamo v drugih slovanskih jezikih, ali pa so v njih redkeje zastopani. Še najbolj sorodno distribucijo kaže srbohrvaščina.

V starejših slovenskih slovarjih je *cvet* v osnovnem pomenu »Blume, flos« zabeležen že od Megiserja dalje. Hippolit ima poleg »Blüte« zabeležen tudi prenesen pomen (str. 31: *cveit* te mladusti). V prenesenem pomenu »najboljše, najlepše, najpomembnejše med« se ohrani tudi nadalje (prim. SSKJ I, 269). Pomenski prehod ni težak in ga kažejo tudi izrazi v drugih evropskih jezikih (prim. nem. *Blume*, *Blüte* J. — W. Grimm DWb. II, 158 d., 176; fr. *fleur* W. Wartburg, FEW III, 631 d. idr.).

Poleg primerov, ki jih navaja SSKJ I, 269 d., se v gradivu za SSKJ v Inštitutu za slov. jezik pri SAZU dobijo pod geslom *cvet* še številni primeri v pomenih, pri katerih ni vedno takoj ali popolnoma jasno, iz katerega osnovnega pomena naj bi izhajali oz. kako je do prenesenega pomena prišlo. Glavni primeri so naslednji:

1. *cvet* »alkohol, špirit, esenca« v : vinski cvet, kisov / oetni cvet, melisni cvet, lesni cvet, jodov cvet, kafrin cvet, sivkin cvet, milni cvet, salmijakov cvet, žganjev cvet;
2. *min.* železni cvet, žvepleni cvet, bizmutov cvet, kobaltov cvet, nikljev cvet, antimonov cvet, arzenov cvet;
3. *vinski cvet / cvet na vinu* »plesen na vinu, bersa«;
4. *cvet* »najboljša moka«;
5. *cvet / cvet(l)ica* »vonj, aroma«;
6. *cvet* »bele lise na nohtih«;
7. *ženski cvet* »menstruacija«, *beli cvet* »levkoreja, beli tok«;